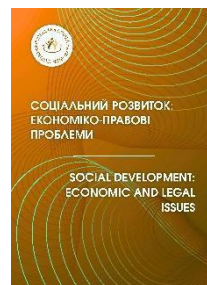

e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Економічні аспекти війни та конфліктів

Сергій І. Майданюк ^{1*} ● Марина В. Потетюєва ^{2,3} ● Інна О. Клімова ⁴

¹ Військова академія, м. Одеса (Україна). Доцент кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, канд. екон. наук, доцент.

² Національний університет оборони (Україна). Професор кафедри економіки та фінансового забезпечення, д-р. екон. наук, професор.

³ АТ «Укрзалізниця» (Україна). Начальник управління.

⁴ Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна). Завідувач кафедри економіки, менеджменту, маркетингу та готельно-ресторанної справи, канд. екон. наук, доцент.

* Автор-кореспондент, e-mail: smaidaniuk@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.4.19](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.19)

Авторське право

© 2025 авторів

Цей твір

ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

Сприйняття природи війни суттєво впливає на економічні та політичні стратегії держави. Досліджено погляди науковців, які дозволяють розглядати війну як багатогранний процес, що взаємопов'язаний із політичними, економічними та соціальними аспектами. Війна, згідно з їхніми вченнями, виходить за межі суто військових дій, перетворюючись на продовження політики та результат конфлікту інтересів, що охоплює стратегічне планування, розподіл ресурсів і соціальні структури. Метою статті є аналіз впливу війни на економіку України. Досліджено, що під час військових конфліктів економіка країни зазнає значних потрясінь, зокрема через руйнування інфраструктури, спад виробництва, відтік інвестицій, інфляцію та дефіцит ресурсів. Визначено, що через зростання оборонних витрат, які за останні п'ять років збільшилися на 55,95 %, скоротилося фінансування соціальної сфери, медицини та освіти. Виявлено зміни на ринку праці: частина працездатного населення мобілізується, а промисловість орієнтується на військові потреби. Дослідження показали, що рівень безробіття у 2021–2025 рр. зріс на 7,4 %, що призвело до дефіциту робочої сили в цивільному секторі, зменшення виробництва та зростання цін. Досліджено вплив війни на міжнародну торгівлю – за 2021–2024 роки обсяги імпорту зменшилися (на 39 %) та експорту (на 3 %), і у 2025 році теж фіксується їхнє скорочення. Визначено зміни у фінансовій системі: девальвація національної валюти, зниження довіри до банків та зростання державного боргу. Аналіз показав, що національна валюта знецінилась на 14,4 грн/дол. США і 11,05 грн/євро, а держборг зріс на 4,396 трлн грн. Встановлено, що попри негативні наслідки, військові конфлікти можуть стимулювати розвиток окремих галузей, таких як оборонна промисловість, ІТ, енергетика та виробництво стратегічно важливих товарів. Держава може вжити економічних заходів для підтримки бізнесу, стабілізації фінансової системи та залучення міжнародної допомоги для подальшого відновлення економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

війна, економіка, курс валюти, оборонні витрати, ринок праці, державний борг, імпорт, експорт.

e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Economic Aspects of War and Conflicts

Serhii Maidaniuk ^{1*} ● Maryna Potetiueva ^{2,3} ● Inna Klimova ⁴

¹ Odesa Military Academy (Ukraine). Associate Professor at the Department of Humanities and Socio-Economic Disciplines, PhD in Economics, Associate Professor.

² National Defence University (Ukraine). Professor at the Department of Economics and Financial Support, Doctor of Science (Economics), Professor.

³ Joint Stock Company "Ukrainian Railways" (Ukraine). Head of Department.

⁴ Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine). Head of the Department of Economics, Management, Marketing and Hotel and Restaurant Business, PhD in Economics, Associate Professor.

* **Corresponding Author**, e-mail: smaidaniuk@gmail.com

ARTICLE INFO

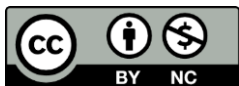
ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.4.19](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.19)

Copyright © 2025
by authors

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The perception of the nature of war significantly affects the economic and political strategies of the state. The article examines the views of theorists who allow us to consider war as a multifaceted process that is interconnected with political, economic and social aspects. War, according to their doctrine, goes beyond purely military operations, turning into a continuation of politics and the result of a conflict of interests that involves strategic planning, resource allocation and social structures. The purpose of the article is to analyze the impact of war on the Ukrainian economy. It is shown that during military conflicts, the country's economy undergoes significant shocks, in particular due to the destruction of infrastructure, decline in production, outflow of investments, inflation and shortage of resources. It is determined that due to the growth of defense spending, which has increased by 55.95% over the past five years, funding for the social sphere, healthcare and education has decreased. Changes in the labor market have been identified: part of the able-bodied population is being mobilized, and industry is focusing on military needs. Studies have shown that the unemployment rate in 2021–2025 increased by 7.4%, which led to a labor shortage in the civilian sector, a decrease in production, and higher prices. The impact of the war on international trade is analyzed: in 2021–2025, exports decreased by 95.3% and imports by 92.4%. Changes in the financial system have been identified: devaluation of the national currency, decreased confidence in banks, and increased public debt. The analysis shows that the national currency has appreciated by 14.4 UAH/USD and 11.05 UAH/EUR, and the public debt has increased by UAH 4.396 trillion. It was found that, despite the negative consequences, military conflicts can stimulate the development of certain industries, such as the defense industry, IT, energy, and the production of strategically important goods. The state can take economic measures to support businesses, stabilize the financial system, and attract international assistance for further economic recovery.

KEYWORDS

war, economy, exchange rate, defense spending, labor market, public debt, imports, exports.

1. Вступ

Війна торкається всіх фундаментальних економічних процесів, включаючи виробництво, торгівлю, фінансову систему, ринок праці та інфраструктуру. Руйнування об'єктів інфраструктури, скорочення обсягів виробництва, відтік інвестицій та зростання державного боргу – ось лише деякі з численних викликів, з якими стикається українська економіка в умовах конфлікту.

Крім того, війна призводить до зміни структури ринку праці, скорочення податкових надходжень та збільшення витрат на оборону. Економічні санкції, порушення логістичних ланцюжків та заборони на зовнішню торгівлю обмежують доступність життєво важливих ресурсів та товарів, що також позначається на рівні життя населення. З огляду на це важливо вивчити, як війна впливає на економіку України у довгостроковій перспективі та які варіанти можуть бути використані для вирішення економічних проблем, відновлення інфраструктури та збільшення міжнародної допомоги.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю розгляду економічних наслідків війни для вироблення ефективної економічної та військової політики, яка дозволить мінімізувати руйнівні наслідки війни та сприятиме якнайшвидшому відновленню економіки. Важливо зрозуміти, які галузі можуть бути стимульовані в умовах війни (наприклад, оборонна промисловість, енергетика, ІТ-сектор) та як це може вплинути на стійкість національної економіки. Таким чином, дослідження економічних аспектів війни в Україні має важливе значення для формування стратегій відновлення та забезпечення довгострокової економічної стабільності.

2. Огляд літературних джерел

Проблемі впливу війни на економіку країни присвячено праці багатьох вчених. Зокрема, Черьомухіна О. та Чалюк Ю. [18] здійснили порівняльний аналіз ринку праці у довоєнний і воєнний періоди, дослідивши зміну пріоритетності вакансій. Матвієнків С. і Головчинський Н. [12] проаналізували поняття «війна», визначили його ключові характеристики та запропонували класифікацію війн за певними критеріями. Жила Г.В. [9] обґрунтувала економічні та соціальні наслідки війни в Україні, а також її вплив на світову економіку. Біла І. С., Швед Т.В. та Шевченко О.О. [3] систематизували вплив війни на економічну та соціальну сфери, виокремивши основні економічні й соціальні наслідки. Баула О. і Урбан О. [4] узагальнили економічні аспекти в контексті сучасної глобальної напруженості, яку деякі дослідники та політики називають «ною холодною війною». Приходько В.П. та Компанієць О.С. [16] визначили три основні функції, які може виконувати економіка конфлікту, провели аналіз їхніх ролей у розумінні природи конфлікту, а також окреслили методологічні підходи до його управління та вирішення.

Хоча дослідники аналізують вплив війни на ринок праці, економіку та міжнародну ситуацію, залишається відкритим питання розробки дієвих механізмів подолання кризових явищ. Зокрема, не до кінця визначені: стратегії адаптації ринку праці до умов воєнного та післявоєнного періоду; механізми економічного відновлення після військового конфлікту; підходи до мінімізації соціальних ризиків, спричинених війною, таких як безробіття, зниження рівня життя та міграційні кризи.

3. Постановка завдання

Мета цього дослідження полягає в дослідженні впливу війни на економіку України. Для досягнення цієї мети будуть виконані наступні завдання: дослідити сутність поняття «війна»; проаналізувати стан економіки України у період з 2021 р. по 2025 р.; визначити позитивний вплив війни на розвиток країни.

4. Методи та матеріали

Для дослідження впливу війни на економіку України використано теоретичні та емпіричні методи дослідження. Використано теоретичний аналіз наукових праць, статистичний аналіз для дослідження динаміки економічних показників, метод візуалізації для відображення динаміки статистичних показників, узагальнення для написання висновку.

5. Результати та обговорення

На сьогодні в українському суспільстві та політикумі, в тому числі існують такі думки щодо природи війни Росії проти України.

Перший погляд. Війна це надзвичайна проблема (явище) в Україні, екстремальне загострення взаємовідносин Росії з Україною, намагання кремля використовувати збройні сили знищити українську державність. Україні необхідно розв'язати, або щонайменше локалізувати цю проблему.

Другий погляд. Війна це універсальна та споконвічна властивість людської природи [1]. Один зі способів існування людства. Усвідомлення певного бачення щодо природи війни значуща для дослідження в цій статті економічних аспектів війни.

Відповідно до першого погляду що війна це, «поточне розв'язання проблеми», наслідком буде, після закінчення війни намагання повернутися до економічного життя «as usual».

Відповідно до другого погляду що війна це, «один зі способів існування людства», візія по економічним питанням буде наступна. Україні, незалежно від геополітичних обставин, необхідно мати максимальну військово-економічну потужність. Незалежно від того чи буде Україна мати спільні кордони з країнами-агресорами чи ні. Незалежно від того що можливо відбудеться фрагментація Росії на окремі країни чи ні. Вступ України до НАТО є вкрай важливим, але не головним чинником геополітичної безпеки України. Членство України в НАТО дає певний рівень захисту від зовнішніх до НАТО країн, але не до розв'язання конфліктів між країнами-членами НАТО, наразі або що можуть виникнути в майбутньому. Для прикладу щойно обраний Президент США Дональд Трамп, наполягає на приєднанні Гренландії до США. А на питання журналістів «... чи виключає він використання «військового, чи економічного примусу ...», відповів: «Ні, я не можу вас запевнити ...» [2]. Тобто, Президент США не виключає територіальних претензій, та/або анексії частини території іншої країни НАТО. Також можна згадати невирішені, на сьогодні, територіальні суперечки що проявилися після другої світової війни між країнами-членами НАТО: Грецією та Туреччиною, Великою Британією та Іспанією, Хорватією та Словенією.

На думку Клаузевіц К. [10], війна виникає внаслідок суспільного стану держав та їхніх взаємовідносин, які впливають на її початок, розвиток і стримування. Вона є продовженням політики, тому повинна оцінюватися саме з політичної точки зору. Ведення війни – це, по суті, політика, яка замінила дипломатичні засоби на військові, проте продовжує діяти за власними законами.

Клаузевіц розглядав війну як знаряддя для досягнення політичних цілей. Більшість воєн виникає з політичних, економічних або територіальних спорів між державами, що вказує на їх взаємозв'язок з політичними процесами. Уряди вдаються до війни задля реалізації геополітичних інтересів, що підтверджується безліччю історичних прикладів. Навіть під час збройного протистояння країни дотримуються дипломатичних правил, укладають мирні угоди та ведуть переговори. Проте в наведеному твердженні є деякі суперечності, так як не всі війни виникають внаслідок чітко спланованої політики; деякі розгораються через соціальні збурення, хаотичні рішення чи агресивну ідеологію. Війна може виходити за рамки суто політичних правил, керуючись ненавистю, помстою чи ідеологічними фанатичними переконаннями. У сучасному світі війна все більше регулюється нормами міжнародного права, що звужує її використання як засобу політики. Війна тісно переплетена з політикою, але не завжди є її раціональним чи контрольованим продовженням.

Китайська філософія, зокрема вчення давньокитайського мислителя Сунь-цзи [17], пропонує унікальний погляд на війну. У своїй праці "Мистецтво війни" він наголошував, що війна – це ключовий аспект існування держави, який визначає її життя або загибель. В її основі лежать

п'ять головних чинників: Путь, Небо, Земля, Полководець і Закон. Для оцінки військового становища використовують сім стратегічних розрахунків, які допомагають визначити переваги та ризики.

На нашу думку, таке трактування поняття «війни» відображає стратегічний підхід до військових конфліктів, який залишається актуальним упродовж століть. Сунь-цзи розглядав війну не лише як суто військовий процес, а як багатогранне явище, що включає політичні, природні, соціальні та управлінські аспекти.

Його концепція враховує баланс між об'єктивними (географія, ресурси, клімат) та суб'єктивними (лідерство, моральний дух, стратегія) факторами, що впливають на результат війни. Разом з тим, сучасний світ прагне до мінімізації військових сутичок, наголошуючи на дипломатичних способах розв'язання суперечок. Війна більше не є єдиним способом вирішення державних суперечностей, хоча її роль у геополітиці залишається значною. Тому твердження Сунь-цзи актуальне в контексті військової стратегії, але в сучасному світі війна не має бути визначальним чинником буття держави.

Відповідно до вищесказаного, автори статті дотримуються погляду що війна це універсальна та споконвічна властивість людської природи, та виходячи з цього головною метою України є розбудова максимальної військово-економічної потужності як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі».

Разом із терміном "війна" необхідно розглянути сутність поняття "конфлікт", оскільки війна є однією з найрадикальніших форм вияву конфлікту. Конфлікт являє собою зіткнення інтересів, цінностей, цілей чи поглядів між різними суб'єктами – чи то окремі особи, групи, організації чи держави. Він може бути конструктивним, так і деструктивним, залежно від способів його вирішення [11].

Конфлікти бувають різної природи: політичні, соціальні, економічні, етнічні, релігійні та міждержавні. Війна, своєю чергою, є крайньою формою збройного конфлікту, який супроводжується застосуванням сили та насильства. На відміну від інших видів конфліктів, війна зачіпає великі групи людей, державні інститути та міжнародні відносини, нерідко призводячи до масштабних руйнувань та людських жертв.

Важливо, що між конфліктом та війною існує тонка грань. Багато збройних зіткнень починаються як локальні конфлікти, але за відсутності механізмів мирного врегулювання переростають у повномасштабні воєнні дії. Таким чином, вивчення природи конфліктів, їх причин і способів вирішення відіграє ключову роль у запобіганні війнам та підтримці стабільності в суспільстві.

В умовах війни економіка країни стикається із серйозними викликами, включаючи руйнування виробничих потужностей та інфраструктури, скорочення виробництва, відтік інвестицій, інфляцію та дефіцит ресурсів. Руйнування транспортних вузлів, промислових об'єктів, енергетичних мереж та житлового фонду суттєво підриває економічну активність, збільшує витрати на відновлення та знижує загальний рівень життя населення. Порушення логістичних ланцюжків призводить до перебоїв у постачаннях сировини та товарів, що ускладнює роботу підприємств та торгових мереж.

Військові дії перерозподіляють бюджет на користь оборонного сектору, що може спричинити зниження фінансування соціальної сфери, освіти та охорони здоров'я (рис. 1). За 2021-2025 рр. зросли видатки з державного бюджету на оборону на 56 %, значно зменшились на економічну діяльність (на 15 %) та на освіту (на 11 %). Держава змушена спрямовувати значні кошти на закупівлю озброєння, підтримку армії, відновлення зруйнованих територій та забезпечення внутрішньої безпеки. В результаті зменшуються витрати на соціальні програми, медичні установи зазнають зменшення фінансування, а освітні установи закриваються або переходять у дистанційний формат, що призводить до зниження якості освіти.

Додатково виникають витрати на підтримку вимушених переселенців, соціальні виплати постраждалим та компенсації бізнесу, який зазнав шкоди. Водночас податковий тягар на громадян та компанії може збільшуватися, що скорочує споживчий попит та знижує темпи економічного зростання. Посилення інфляційних процесів, спричинене дефіцитом товарів, нестабільністю фінансової системи та коливаннями валютного курсу, посилює кризу, роблячи базові товари та послуги менш доступними для населення.

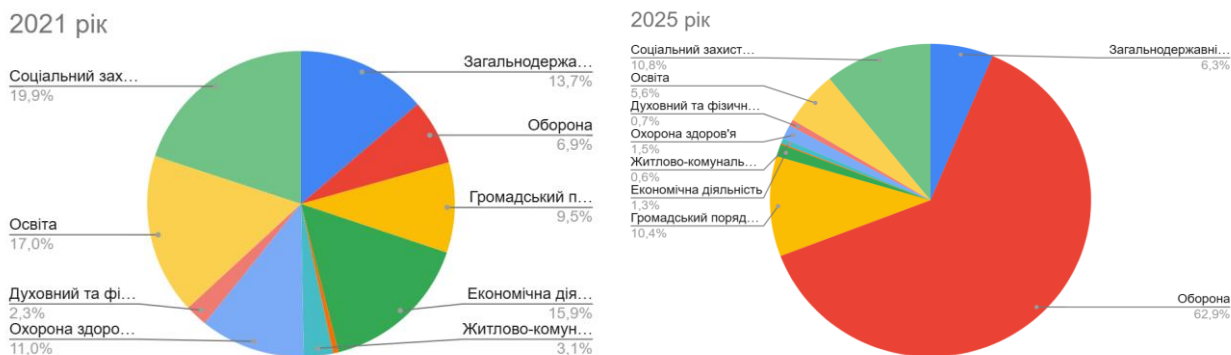

Рис. 1. Видатки з державного бюджету України, у 2021 р. та 2025 р.
Джерело: сформовано авторами на основі статистичних даних [5].

У таких умовах держава нерідко вдається до міжнародної фінансової допомоги, екстрених заходів економічного регулювання, мобілізації внутрішніх ресурсів та розробки стратегій відновлення економіки в післявоєнний період (рис. 2).

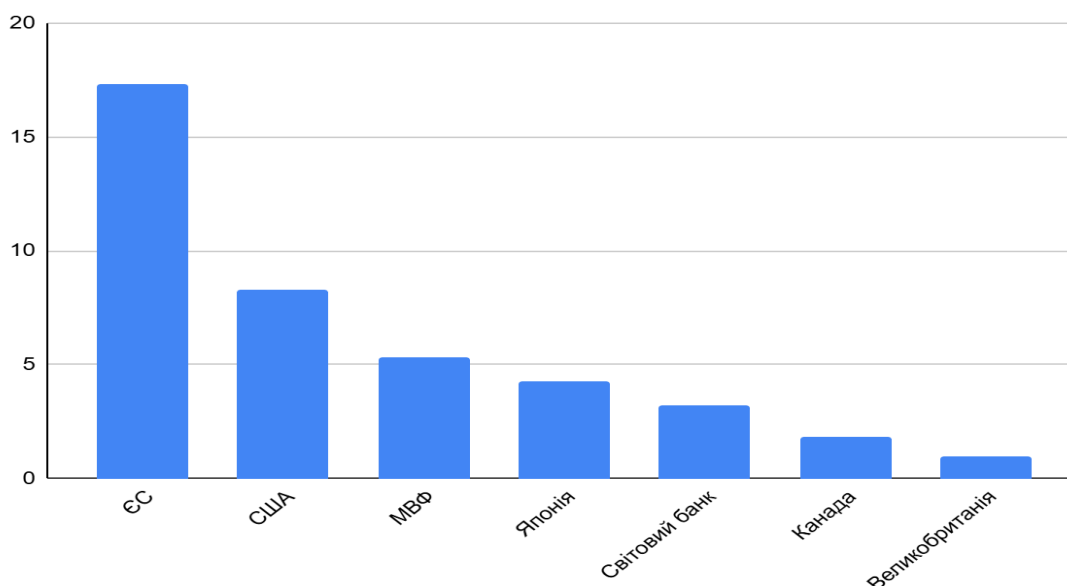

Рис. 2. Донори фінансової допомоги у 2024 році, млрд доларів США
Джерело: сформовано авторами на основі статистичних даних [13].

У 2024 році Україна отримала від Європейського Союзу найбільшу допомогу в розмірі 17,3 млрд доларів США. Крім того, нашу країну також підтримали США, МВФ, Японія, Світовий банк, Канада та Велика Британія та низка інших країн. Загальна сума їх допомоги склала 23,9 млрд доларів США.

Зміна структури ринку праці (частина працездатного населення мобілізується до збройних сил, а виробництво перебудовується на військові потреби (рис. 3) призводить до нестачі робочих рук у цивільному секторі, зниження обсягів виробництва та зростання цін.

За останні 5 років спостерігається значне підвищення рівня безробіття — на 7,4 %. Це зростання зумовлене низкою факторів, зокрема скороченням робочих місць внаслідок економічної нестабільності та руйнуванням підприємств. Військові дії спричинили масову міграцію населення, що також вплинуло на дисбаланс ринку праці. Багато компаній були змушені оптимізувати свої витрати, що призвело до скорочення персоналу та зменшення кількості нових вакансій. Особливо постраждали сфери виробництва, будівництва та малого бізнесу, де відбулося найбільше звільнень.

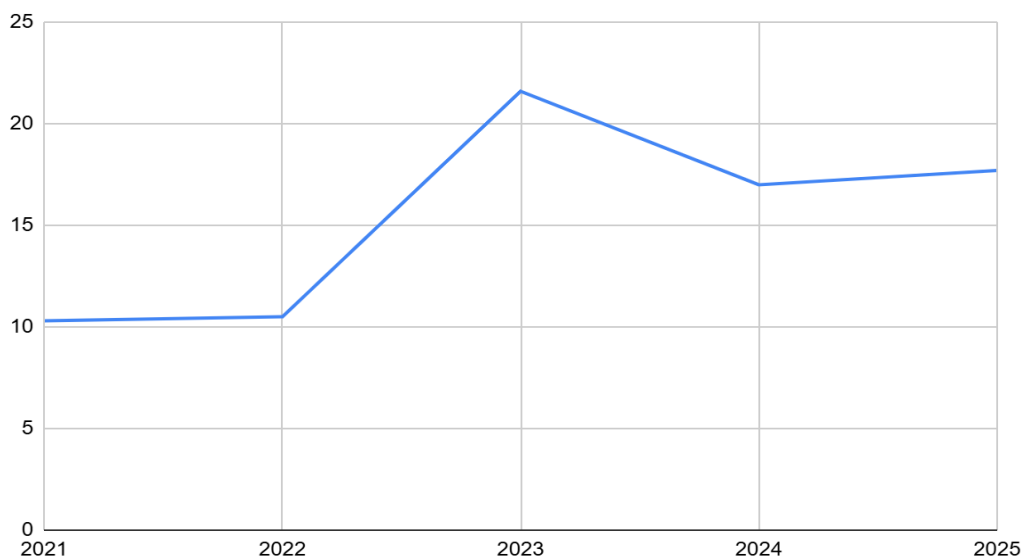

Рис. 3. Динаміка рівня зайнятості, 2021-2025 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі статистичних даних [6; 8; 15].

Мобілізація значної частини робочої сили послаблює виробничий потенціал країни, особливо у таких секторах, як сільське господарство, будівництво, промисловість і сфера послуг. Компанії стикаються з кадровим дефіцитом, що призводить до уповільнення темпів випуску продукції, зростання витрат на найм та навчання нових співробітників. В результаті підприємства змушені або скорочувати обсяги виробництва, або підвищувати ціни на товари та послуги, що збільшує інфляційні процеси.

З іншого боку, міграційні процеси, викликані війною, значно змінюють демографічну ситуацію ринку праці. Багато кваліфікованих фахівців залишають країну у пошуках безпеки та стабільності, що ще більше посилює кадрову кризу.

Перебудова економіки на військові потреби призводить до збільшення попиту на працівників у оборонній промисловості, логістиці, відновлювальних роботах та стратегічно важливих галузях. Це сприяє перекваліфікації частини працездатного населення, проте не завжди компенсує загальну нестачу кадрів у мирних секторах. У деяких випадках для покриття нестачі робочої сили держава може вдаватися до спрощення трудового законодавства, залучення тимчасових працівників або стимулювання внутрішньої трудової міграції.

Війна кардинально змінює структуру зайнятості, перерозподіляючи трудові ресурси між секторами економіки, знижуючи рівень кваліфікації робочої сили в цивільних галузях і сприяючи зростанню цін та інфляції через дефіцит товарів і послуг, що збільшується.

З іншого боку, війна негативно впливає на зовнішньоекономічну діяльність (рис. 4). Обмеження експорту та імпорту, санкції, руйнування логістичних ланцюжків ускладнюють торгівлю та можуть призводити до дефіциту життєво важливих товарів.

За 2021-2024 рр. обсяги імпорту (на 39 %) та експорту (на 3 %) зменшились і у 2025 році, також спостерігається їх зменшення. Військові дії дестабілізують міжнародні торговельні відносини, оскільки партнери побоюються економічних та політичних ризиків, пов'язаних зі співпрацею з воюючою країною. Це може призвести до розриву існуючих контрактів, втрати інвесторів та зниження конкурентоспроможності національної продукції на світових ринках.

Руйнування транспортної інфраструктури, включаючи порти, залізниці, автомобільні магістралі та аеропорти, порушує ланцюжки поставок. Це робить експорт та імпорт товарів більш витратними та складними, а в деяких випадках – практично неможливими. Дефіцит палива, запасних частин та логістичних послуг ще більше посилює проблему, збільшуючи собівартість продукції та уповільнюючи економічне зростання.

Деякі країни та міжнародні організації можуть запроваджувати торговельні обмеження, квоти чи заборони на постачання стратегічно важливих товарів, таких як продовольство, медикаменти, енергоносії та високотехнологічна продукція. Своєю чергою, це може призвести

до продовольчої кризи, зростання цін на товари першої необхідності та ускладнення роботи промислових підприємств, що залежать від імпортних компонентів.

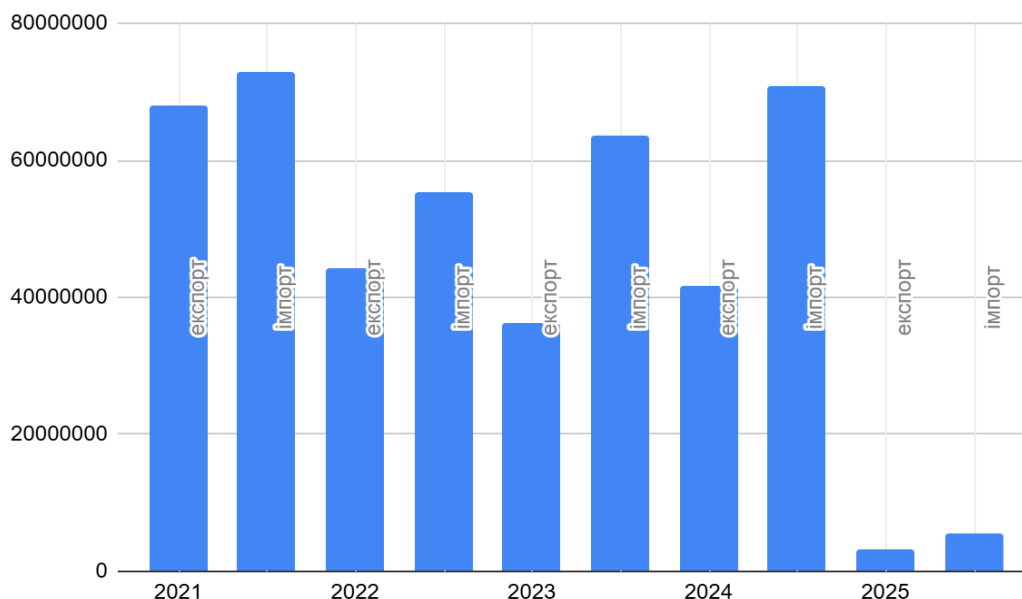

Рис. 4. Динаміка імпорту та експорту за 2021-2025 рр., тис. дол. США

Джерело: сформовано авторами на основі статистичних даних [7].

В умовах війни багато підприємств переорієнтуються на внутрішній ринок, проте це не завжди здатне компенсувати втрати від скорочення експорту та імпорту. Держава може вводити заходи щодо підтримки зовнішньоекономічної діяльності, такі як податкові пільги, державні субсидії та програми імпортозаміщення. Однак ці механізми вимагають значних фінансових ресурсів та часу на адаптацію до нових економічних реалій.

У довгостроковій перспективі відновлення зовнішньоекономічних зв'язків залежить від закінчення конфлікту, стабілізації політичної ситуації та відновлення довіри міжнародних партнерів.

Фінансова система також зазнає тиску – можлива девальвація національної валюти, зниження довіри до банківської системи та зростання державного боргу.

В умовах війни, невизначеності та економічної нестабільності фінансова система країни наражається на серйозні ризики. Одним із найвідчутніших наслідків є девальвація національної валюти (рис. 5).

За період, що досліджується, курс гривні по відношенню до іноземної валюти зріс на 14,4 грн/дол. США та на 11 грн/євро. Військові дії, економічні санкції та порушення торгових потоків можуть призвести до зниження довіри інвесторів та міжнародних фінансових інститутів до економіки країни, що спричинить масовий відтік капіталу. Це, своєю чергою, веде до падіння валютних резервів та зниження вартості національної валюти щодо іноземних валют. Девальвація може призвести до підвищення цін на імпорт, зростання цін на основні товари та зниження рівня життя населення.

Зниження довіри до банківської системи – ще один важливий наслідок війни. У період нестабільності населення та бізнес можуть почати забирати свої кошти з банків, побоюючись заморожування вкладів, націоналізації активів чи краху банків. Це призводить до нестачі ліквідності в банківській системі, обмежуючи доступ до кредитів та ускладнюючи заощадження. Багато банків стикаються з такими проблемами, як погіршення якості активів та зростання неповоротних кредитів, що посилює фінансову кризу в країні. У таких випадках держава може бути змушена втрутитися та ввести тимчасові заходи, такі як обмеження на зняття коштів, заморожування валютних операцій або навіть націоналізація банків, але при цьому вона може лише викликати подальшу недовіру до банківської системи.

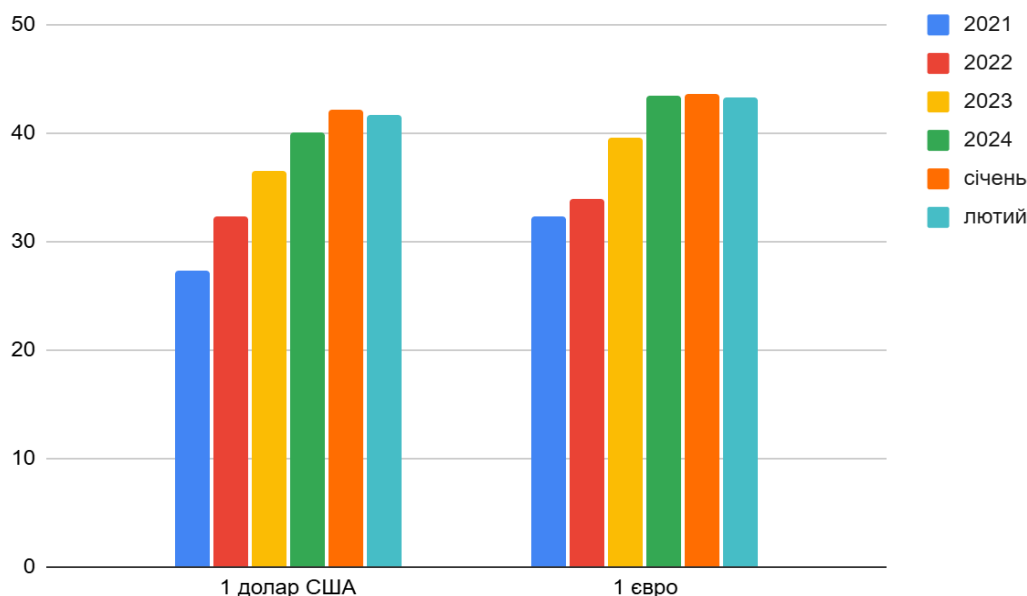

Рис. 5. Динаміка офіційного курсу гривні щодо іноземних валют (середній за період) за 2021-2025 рр., грн.

Джерело: сформовано авторами на основі статистичних даних [14].

Зростання державного боргу також стає неминучим за умов війни (рис. 6). За 2021-2025 рр. спостерігається зростання державного боргу на 4396170,6 млн грн. Для фінансування військових витрат, відновлення зруйнованої інфраструктури та покриття дефіциту бюджету держави часто вдаються до запозичень. Це може призвести до значного збільшення зовнішнього та внутрішнього боргу. Зростання боргового навантаження може обмежити можливості держави щодо проведення ефективної економічної політики у майбутньому, призвести до необхідності скорочення соціальних програм, підвищення податків чи проведення непопулярних реформ. У довгостроковій перспективі високий рівень державного боргу може знизити інвестиційну привабливість країни, збільшити вартість запозичень та поставити під загрозу фінансову стабільність.

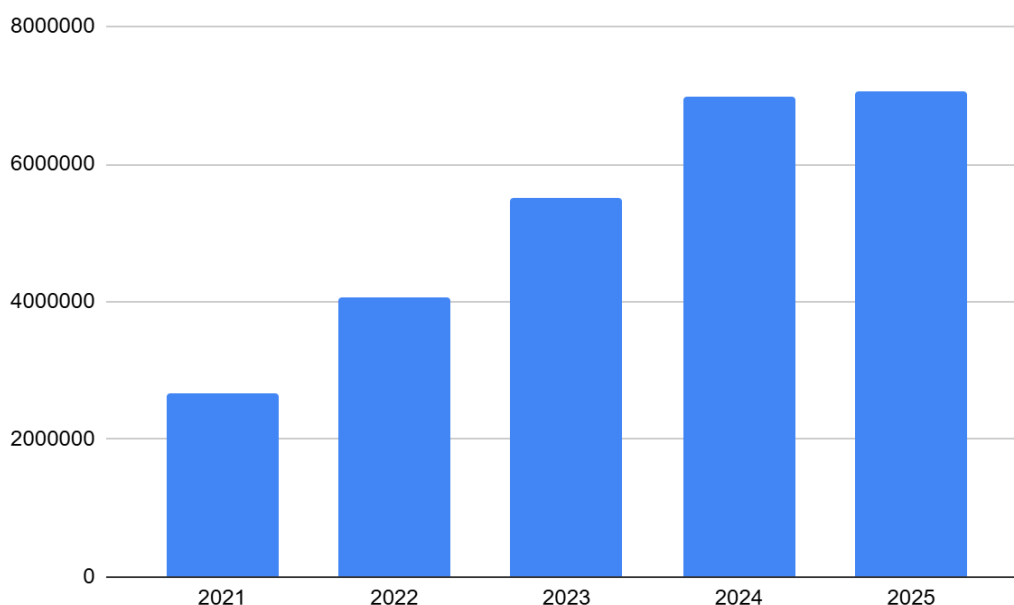

Рис. 6. Динаміка обсягу державного боргу України за 2021-2025 рр., млн грн.

Джерело: сформовано авторами на основі статистичних даних [13].

Загалом фінансова система в умовах війни виявляється під сильним тиском, що вимагає від держави оперативних та рішучих дій для забезпечення фінансової стабільності. Заходи щодо відновлення довіри, підтримки ліквідності банків та управління держборгом є ключовими для мінімізації негативних наслідків для економіки та населення.

Тим не менш, існують сценарії, за яких військові конфлікти можуть стимулювати розвиток певних секторів, окрім стимулювання економіки. До них відносяться оборонна промисловість, інформаційні технології, енергетика та виробництво критично важливих товарів. Війна може сприяти зростанню економічної активності у цих секторах. Коли відбувається збройний конфлікт, країна змушена збільшити використання своїх промислових та технологічних ресурсів для забезпечення військових потреб збройних сил та оборони держави.

Оборонна промисловість — критично важлива галузь, активність у якій може суттєво зрости, коли країна залучена до воєнних дій. Держава збільшуватиме фінансування підприємств, які займаються виробництвом зброї, військової техніки, боєприпасів та забезпечують додаткову підтримку збройних сил. Крім того, виникне попит на високотехнологічні досягнення у галузі військової техніки, що призведе до подальшого розвитку високих технологій та вдосконалення виробництва. У довгостроковій перспективі така модернізація оборонної промисловості може принести користь економіці, оскільки в результаті з'являться нові робочі місця та технології у цивільному секторі.

ІТ-індустрія також грає роль у військових конфліктах. Справді, під час конфліктів інформаційні технології стають важливими для забезпечення безпеки, управління армією, обміну розвідданими та зниження ризиків кіберзагроз. Розвиток кіберзахисту та розвідки потребує великої кількості висококваліфікованого персоналу та інноваційних технологій. Крім того, в умовах цифровізації на державному рівні в економічній діяльності можна використовувати цифрові платформи для підтримки бізнес-процесів, що стимулює зростання ІТ-індустрії, для створення нових стартапів та технологічних інновацій. Енергетика – ще один сектор, який може стимулювати розвиток у воєнний час. Військові дії часто ускладнюють доступ до традиційних джерел енергії або руйнують існуючу енергетичну інфраструктуру, що робить важливим розвиток альтернативних джерел енергії. У таких умовах держава може інвестувати у державні відновлювані джерела енергії (наприклад, сонячної та вітрової), а також підвищувати енергетичну безпеку за допомогою технологій видобутку та зберігання енергії, спрямованих на забезпечення як військових, так і цивільних потреб в умовах дефіциту ресурсів.

Виробництво критично важливих товарів, таких як медичні вироби, засоби захисту, продовольчі товари та матеріали для відновлення інфраструктури також може стати більш активним в умовах війни. Стимулювання таких галузей може бути важливим фактором для відновлення економіки у довгостроковій перспективі, створюючи робочі місця та нові можливості для місцевих виробників.

Держава зможе запровадити спеціальні економічні заходи, спрямовані на підтримку бізнесу та стабілізацію фінансової системи. Це може бути надання податкових пільг критично важливим підприємствам, субсидій та грантів на інноваційні ініціативи, а також спеціальні кредити для підприємств, які постраждали від конфлікту. Крім того, держава зможе забезпечити фінансову стабільність за рахунок регулювання відсоткових ставок, ліквідності банківської системи та валютних резервів. У разі потреби вона зможе звернутися за допомогою до міжнародних фінансових інститутів та фінансових партнерів, а також залучити приватні інвестиції для відновлення зруйнованих секторів економіки.

Крім того, іноземна допомога має великий потенціал для сприяння економічному відновленню. Багато країн та міжнародних організацій пропонують кредити, гуманітарну допомогу та ресурси для відновлення економіки. Подібні заходи можуть бути спрямовані на відновлення зруйнованих активів, підвищення рівня життя населення та створення нових робочих місць. Іноземна допомога дасть можливість країні адаптуватися до нових реалій, що може прискорити відновлення та забезпечити економічне зростання після закінчення конфлікту.

Хоча війна може мати руйнівні наслідки, окремі сектори можуть розвиватися і стати джерелом економічного зростання в короткостроковій і середньостроковій перспективі, якщо уряд запровадить ефективні заходи для їх стимулювання.

6. Висновки

Сприйняття природи війни має значний вплив на економічні та політичні стратегії держави. Разом з цим висновки, які можна зробити з поглядів таких науковців, як Клаузевіц і Сунь-цзи, дозволяють розглядати війну як складний процес, що тісно пов'язаний з політичними, економічними та соціальними аспектами життя держави. Війна, згідно з їхніми вченнями, не є просто військовим актом, а стає продовженням політики, результатом зіткнення інтересів та факторів, включаючи стратегічне планування, ресурси та соціальні структури.

В умовах військового конфлікту економіка країни стикається з багатьма серйозними проблемами, такими як руйнування інфраструктури, скорочення виробництва, відтік інвестицій, інфляція та дефіцит ресурсів. Військові дії вимагають перерозподілу бюджетних коштів, переважно на користь оборонної галузі, що, своєю чергою, може призвести до зменшення фінансування соціальної сфери, охорони здоров'я та освіти. За результатами аналізу встановлено, що збільшились обсяги фінансування оборонної галузі на 55,95 % за останні 5 років.

Одним із найважливіших факторів є зміна структури ринку праці: частина працездатного населення мобілізується до збройних сил, а промислове виробництво переорієнтується на потреби війни. Дослідження показали, що рівень безробіття за 2021-2025 рр. зріс на 7,4 %. Це викликає нестачу робочих кадрів у цивільному секторі, скорочення обсягів виробництва та зростання цін.

Крім того, військові дії негативно впливають на зовнішню економіку країни. Обмеження в експорті та імпорті, санкції та руйнування логістичних ланцюжків створюють труднощі у торгівлі, що може призвести до дефіциту життєво важливих товарів. За результатами дослідження можемо сказати, що за період з 2021 до 2024 року обсяги імпорту скоротилися (на 39 %) та експорту (на 3 %), і у 2025 році також відзначається їхнє зменшення. Тиск на фінансову систему також зростає: можлива девальвація національної валюти, падіння довіри до банківської системи та зростання державного боргу. Аналіз статистичних даних за досліджуваний період показав знецінення національної валюти на 14,4 грн/дол. та 11,05 грн/євро, а обсяг державного боргу зріс на 4396170,6 млн грн.

Тим не менш, у деяких випадках військові конфлікти можуть стати стимулом для розвитку певних галузей, таких як оборонна промисловість, ІТ-технології, енергетика та виробництво ключових товарів. Держава може вжити спеціалізованих економічних заходів для підтримки бізнесу та стабілізації фінансової системи, а також залучити міжнародну допомогу для відновлення економіки.

References

1. Šmihula, D. (2013). *The use of force in international relations*. VEDA.
2. Paddison, L. (2025, January 8). Trump wants to buy Greenland again. Here's why he's so interested in the world's largest island. CNN. <https://edition.cnn.com/2025/01/07/climate/trump-greenland-climate/index.html>
3. Bila, I. S., Shved, T. V., & Shevchenko, O. O. (2024). *Viina: oznaky, neobkhidnist oholoshennia, vzaiemozviazok iz ekonomikoïu ta sposoby zavershennia* [War: Signs, need for declaration, relationship with the economy and ways to end it]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-131> (in Ukrainian)
4. Baula, O., & Urban, O. (2023). *Ekonomichni aspekty protystoian u svitovii ekonomitsi v umovakh novoi kholodnoi viiny* [Economic aspects of confrontations in the world economy in the context of the new Cold War]. *Ekonomichnyi forum – Economic Forum*, (1), 79–86. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-1-11>
5. State budget web portal for citizens. (2024). *Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian*. <https://openbudget.gov.ua/> (in Ukrainian)
6. State Employment Service. (2025). Infographic. *State Employment Service*. <https://www.dcz.gov.ua/stat/infograph> (in Ukrainian)
7. State Statistics Service of Ukraine. (2025). Statistical information. *State Statistics Service of Ukraine*. <https://ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)

8. Miller. I. (2025). Derzhavnyi tsentr zainiatosti nazvav ofitsiinu kilkist bezrobitnykh v Ukraini. [State Employment Center announces the official number of unemployed in Ukraine]. *glavcom.ua*. <https://glavcom.ua/country/society/derzhavnij-tsent-zajnatosti-nazvav-ofitsiinu-kilkist-bezrobitnykh-v-ukrajini-1039405.html> (in Ukrainian)
9. Zhyla, H. V. (2023). *Ekonomichni ta sotsialni naslidky viiny v Ukraini, vplyv konfliktu na svitovu ekonomiku* [Economic and social consequences of the war in Ukraine, the impact of the conflict on the global economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35> (in Ukrainian)
10. Klauzevits, K. (2018). *Pryroda viiny* [The nature of war]. Kharkiv: Vivat. (in Ukrainian)
11. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. (2025). *Konflikt* [Conflict]. <https://esu.com.ua/article-3235> (in Ukrainian)
12. Matviienkiv, S., & Holovchynskiy, N. (2020). *Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia poniattia "viina"* [Theoretical and methodological foundations of the study of the concept of "war"]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politolohiia – Bulletin of the Precarpathian University. Political Science*, (14), 103–113. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5996>
13. Ministry of Finance. *Minfin*. <https://minfin.com.ua/> (in Ukrainian)
14. National Bank of Ukraine. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#6> (in Ukrainian)
15. Main characteristics of the Ukrainian labor market in the first half of 2024. *Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrainy u pershomu pivrichchi 2024 roku*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> (in Ukrainian)
16. Prykhodko, V. P., & Kompaniets, O. S. (2023). *Ekonomika u suchasnykh konfliktakh – prychyna, instrument chy meta?* [Is the economy in modern conflicts a cause, tool or goal?]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, (49), 114–117. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-21>
17. Sun-tzy. (2015). *Mystetstvo viiny* [The art of war]. Kyiv: Arii. (in Ukrainian)
18. Cheromukhina, O., & Chaliuk, Yu. (2022). *Rynok pratsi pid chas viiny: stan ta perspektyvy* [Labor market during the war: status and prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (46). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24> (in Ukrainian)